

9. Кришнамурти Д. Страх смерті / Джидду Кришнамурти // Проблеми життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/krich04/txt102.htm>

10. Кришнамурти Д. Смерть / Джидду Кришнамурти // Проблеми життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/krich04/txt139.htm>

11. Энциклопедия для детей. Том 6. Религии мира. Ч.2. Религии Китая и Японии. Христианство. Ислам. Духовные искания человечества в конце XIX–XX веках. Религия и мир / Глав. ред. М. Д. Аксёнова. – М.: Аванта+, 2002. – 688 с.

12. Зотов А. Далай-лама Тибета: «Я лично видел случаи переселения душ» / А. Зотов // Аргументы и факты в Украине. – 2003. – №14. – С.2.

13. Мовчан М. М. Проблема подолання страху в соціальному середовищі / М. М. Мовчан // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць]. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип.28 (41). – С.233–241.

14. Золотухина–Аболина Е. В. Повседневность: философские загадки / Е. В. Золотухина–Аболина. – К.: Ника–Центр, 2006. – 256 с.

15. Кришнамурти Д. Полет орла / Джидду Кришнамурти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ariom.ru/litera/krishnamurti/krishnamurti-04/index.htm>

References

1. Movchan M. M. Fenomen strakhu v suchasnomu sviti / M. M. Movchan // Filosofski obrii. Naukovo–teoretychnyi zhurnal Instytutu filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy ta Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka. – Kyiv–Poltava, 2012. – Vyp.28. – S.94–102.

2. Movchan M. M. Strakh i relihiia u filosofsko–antropolohichnomu dyskursi / M. M. Movchan // Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii. Naukovo–praktychnyi zhurnal Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia». – Odesa, 2017. – Vyp.15. – S.90–93.

3. Budda // 100 chelovek, kotoryie izmenili hod istorii. – 2008. – №26. – S.1–31.

4. Krishnamurti D. Strah / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: https://www.e-reading.club/chapter.php/30845/59/Krishnamurti_-_Problemy_zhizni.html

5. Osho Radzhnish. Hrabrost. Radost zhit riskuya / Radzhnish Osho; [per. s angl.]. – SPb.: ID «Ves», 2004. – 224 s.

6. Osho. Nevedomoe puteshestvie. Za predely poslednego tabu / Radzhnish Osho. – SPb.: ID «Ves», 2006. – 288 s.

7. Osho (Bhagavan Shri Radzhnish). Kratkaya biografiya [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ariom.ru/litera/osho-bio.htm>

8. Krishnamurti D. Strah vnutrennego odinochestva / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/krich04/txt091.htm>

9. Krishnamurti D. Strah smerti / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/krich04/txt102.htm>

10. Krishnamurti D. Smert / Dzhiddu Krishnamurti // Problemy zhizni [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/krich04/txt139.htm>

11. Enciklopediya dlya detey. Tom 6. Religii mira. Ch.2. Religii Kitaya i Yaponii. Hristianstvo. Islam. Duhovnye iskaniya chelovechestva v konce XIX–XX vekah. Religiya i mir / Glav. red. M. D. Aksyonova. – M.: Avanta+, 2002. – 688 s.

12. Zotov A. Dalay–lama Tibeta: «Ya lichno videl sluchai peregeleniya dush» / A. Zotov // Argumenty i fakty v Ukraine. – 2003. – №14. – S.2.

13. Movchan M. M. Problema podolannia strakhu v sotsialnomu sereдовyshchi / M. M. Movchan // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 7. Relihiieznavstvo. Kulturolohiia. Filosofii: [zb. naukovykh prats]. – K.: Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. – Vyp.28 (41). – S.233–241.

14. Zolotuhina–Abolina E. V. Povsednevnost: filosofskie zagadki / E. V. Zolotuhina–Abolina. – K.: Nika–Centr, 2006. – 256 s.

15. Krishnamurti D. Polet orla / Dzhiddu Krishnamurti [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ariom.ru/litera/krishnamurti/krishnamurti-04/index.htm>

Movchan M. N., Ph.D., candidate of philosophical sciences, Associate Professor, Associate Professor at Chair of Education and Social Sciences at Poltava University of Economics and Trade (Ukraine, Poltava), movchan.momm@gmail.com

The problem of fear and fear of death in the Indian philosophy of the twentieth century and in the religious and philosophical teachings of Buddhism

Fear is studied as an important component of human existence. An original definition of this phenomenon is given. The interpretation of fear and fear of death (as a cardinal human fear) by Buddhism and the well-known Indian thinkers of the 20th century – Jiddu Krishnamurti and Osho – is considered. Distinct attitude towards death in the Indian society is shown. Specific causes of human fear and specificity of ways of overcoming (or quenching) fear and fear of death, in the discourse of Indian philosophy and religious and philosophical teachings of Buddhism, are indicated.

Keywords: fear, death, fear of death, Buddhism, Jiddu Krishnamurti, Osho.

* * *

УДК 261.7

Мокієнко М.,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Центр дослідження релігії НПУ ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), mokienko9@gmail.com

Ранній п'ятидесятирічний досвід: РЕАКЦІЯ СПОРІДНИХ ТЕЧІЙ

Аналізуються основні особливості реакції християн історичних та протестантських церков на виникнення п'ятидесятирічного руху. Доведено, що початкова негативна реакція змінилася з часом певною відкритістю і навіть вибаченнями за початкову різку критику. Виявлено, що для п'ятидесятиріччя негативна критика була несподіваною, оскільки особливості духовності п'ятидесятиріччя були укорінені у весілянському рухові святості. В російському протестантському середовищі п'ятидесятиріччя духовність мала своїх попередників в особі Івана Каргеля, який, однак, виступив з різкою критикою руху: Полемічний запал баптистів спричинив до штучного занепаду пневматології, наслідки чого не подолані до цього часу. Вплив духовності доби постмодерну сприяє набуттю харизматичних рис усім протестантизмом, оскільки культивується інтенсивний суб'єктивний містичний досвід, робиться наголос на вербальному безпосередньому спілкуванні, заперечується значення теоретичного і символічного богопізнання, схвалюється спонтанне поклоніння Богові, підкреслюється необхідність дистанціювання особистості та громади від світського життя, ціниться досвід пророцтва від Бога.

Ключові слова: п'ятидесятирічний рух, ідентичність, сучасна теологія, місія, еклезіологія, духовність.

П'ятидесятирічний рух розпочався в перші роки ХХ ст. в Сполучених Штатах і за короткий час поширився в багатьох країнах світу. Специфіка його богословських поглядів, перш за все в сфері пневматології, обумовила особливості його досвіду та способу проведення богослужіння. На сьогодні п'ятидесятирічний досвід залишається маловивченим й сприймається більшістю з точки зору їх особистої віри, а не богословських чи природно–наукових аргументів.

Метою статті є систематичний аналіз реакції зарубіжних та вітчизняних християн, перш за все – протестантів, на появу та розвиток п'ятидесятирічного руху.

На перших етапах свого розвитку п'ятидесятиріччю сприймалося контрверсійно. На тлі кризи протестантських співтовариств початку ХХ ст., розчаруванні в догматизмі та церковних авторитетах, протестанти виявляли інтерес до духовного відродження церков й зацікавлення в діях Духа Святого та Його дарах. Чимало віруючих з великим ентузіазмом приєдналася до п'ятидесятирічного руху або прагнули відтворити елементи п'ятидесятиріччя зібрань з їх

невимушеністю, безпосередністю та екзальтованістю. Інша частина, здебільшого на чолі з церковним керівництвом, сприйняла рух з настороженістю й навіть різкою критикою. Поширення п'ятидесятництва супроводжувалося негативними відгуками в світській та конфесійній пресі, різкою полемікою в протестантському співтоваристві, поділами й вигнанням хрещених Духом Святим з громад.

В цілому, в першій половині ХХ ст. сприйняття п'ятидесятництва спорідненими течіями трансформувалося від різкої критики до визнання, діалогу та співробітництва. Метою даної статті є визначення реакції представників євангельських течій на ранній п'ятидесятницький досвід у світовому та вітчизняному контексті.

Витоки п'ятидесятницького досвіду широкі і складні. У. Холленвегер вважає, що цей досвід має корені в чорній усній традиції, пієтистській практиці, протиставленні існуючій церковній практиці та екуменічному досвіду [15, р. 551–552]. Акцент на особисті духовні переживання, що в ранньому п'ятидесятництві ставилися вище церковних авторитетів та благоговійного порядку богослужіння, вивільнив потужну емоційну складову ранніх зібрань хрещених Святим Духом. Хорова голосна молитва, гласолалія, екстатичні прояви, підняття рук, рукоплескання характеризували служіння хрещених Святим Духом. На вулиці Азуза в Лос-Анджелесі, де в 1906 р. почалося одне з перших пробуджень, емоційність підсилювалася культурним афроамериканським фактором. Втім екстатична егалітарна еклезіологія очільника пробудження У. Сеймура приваблювала не лише кольорове населення Каліфорнії, а й білі прошарки суспільства. Ширша американська культура вважала рух ексцентричним, навіть небезпечним. Про це добре свідчать заголовки Лос-Анджелеських газет у квітні 1906 р.: «Нова секта фанатиків виривається на свободу», «Дика сцена вчора вночі на Азуза-стріт». Переважна більшість газет ясно демонструвала антипатію до цього руху: «Вночі їхні зібрання жахають сусідів молитовним виттям, під час якого члени зібрання годинами хитаються назад і вперед у дратівливій суміші молитви та благання» [7, с. 571–572]. Журналістська критика пробудження була зумовлена расовими та літургійними забобонами. Провідна роль жінок у цьому відродженні також виходила за межі тодішніх культурних норм і викликала нехвальні відгуки.

Водночас не тільки й не стільки популярна журналістика критикувала новий рух. Чимало негативних відгуків лунали від представників історичних церков, ще більше від споріднених течій. Протягом тривалого часу в історичних церквах формувалося вчення про Святого Духа, а також накопився значний досвід зваженого відношення до духовних проявів. При цьому богословська спадщина була мало відома простим людям, які створили власне передання більш зрозуміле для них. Мова йде про різноманітні історії в яких є місце для чудес, зцілень, пророчих снів та видінь, які здебільшого сприймаються з повною довірою. Протестанти, особливо пізні відгалуджень, для яких досвід історичних церков малознайомий, опинилися в схожому становищі на початку ХХ ст. Різкий поступ п'ятидесятництва застав їх зненацька: частина віруючих з ентузіазмом прийняла нове вчення та практику, інші

голосливо їх відкидали. Значна частина протестантських лідерів знаходилася в розгубленості й неготовності запропонувати альтернативне пневматологічне вчення.

Не всі особливості п'ятидесятницької практики критикувалися в однаковій мірі представниками протестантських груп. Так, молитва за зцілення фізично хворих, яку часто виголошували хрещені Духом Святим, була давно відома християнам. Більшість віруючих визнавали можливість сучасних чудес й ознак, хоча вважали їх наприкінці ХІХ ст. скоріше унікальними явищами. Водночас найбільше критикувалося гласолалія, пророкування, голосна хорова молитва й духовний егалітаризм ранніх п'ятидесятницьких груп.

Хоча гласолалія була знайома християнам перших століть, противники п'ятидесятництва категорично заперечували її зв'язок з вченням про хрещення Святим Духом, а також масовість її застосування. Частина ранніх п'ятидесятників на чолі з бувшим методистським пастором Ч. Пархамом стверджувала, що ознакою хрещення Духом Святим має бути надприродня спроможність говоріння земними мовами (ксенолалія). Здатність вільно проголошувати проповідь на мові, яку віруючий не вивчав, розглядалася Пархамом як місіонерський інструмент Церкви напередодні кінця часів [11, с. 170]. Прибувши у листопаді 1906 р. в Лос-Анджелес на запрошення свого учня У. Сеймура, Ч. Пархам помітив на Азуза надмірну емоційність зібрань та відсутність ксенолалічного наголосу. Він критично оцінив цей духовний досвід: «Я побачив прояви гіпнозу, злих духів, спиритизму та всякого роду заговори, припадки, впадіння в транс... Багато в Лос-Анджелесі співають, моляться чи говорять на інших мовах, коли Дух дає їм дар слова, але тут є також і така тарабарщина, яка абсолютно не є говорінням на мовах. Дух Святий не побуджує робити нічого неприроднього чи непристойного й будь-яка неприродня напруга тіла, думок чи голосу не від Святого Духа, але від сили чаклунства чи якоїсь іншої сили» [12, с. 86–87]. Тобто Ч. Пархам залишаючись при думці, що п'ятидесятницька практика є дією Духа Святого, вважав неприпустимими окремі дії на Азуза й посварився з У. Сеймуром та втратив статус одного з ключових засновників п'ятидесятництва.

Представники споріднених течій в США реагували дуже різко проти нового руху та його практики. Такі течії протестантизму як «радикальні євангелісти» Руху святості та фундаменталісти з Християнського і місіонерського альянсу оцінили п'ятидесятництво як «чисте божевілья» і «новий фанатизм», прогнозуючи йому недовговічну історію. Однак коли став очевидним розмах нового руху, критики перейшли до звинувачень у «флірті з дияволом» і сексуальній аморальності. Противники п'ятидесятників вважали їх найбільш «самоправедними і самодостатніми» людьми на землі, хворими на духовну гордість. Наступним пунктом стало звинувачення у тому, що п'ятидесятництво не тільки не може претендувати на справжні фізичні зцілення, а й є небезпечним для здоров'я.

Найбільша небезпека від п'ятидесятництва полягала у тому, що «добрі чесні люди» перетворювалися на «фанатиків з дикими очима, нестачею любові і назавжди зруйнованою вірою» [14, с. 27]. Жодна громада, на думку критиків, не була застрахованою від розколів і поділів, принесених новим вченням.

П'ятидесятники ж часто відповідали на ці звинувачення настільки ж бадьоро, винахідливо, нечесно, як і їхні критики. Однак, вони намагалися показати надприродні досягнення свого руху – спасіння грішників, зцілення хворих, відновлення сімей, зростання моральності. На звинувачення у розколі, п'ятидесятники відповідали, що навпаки, їх рух звів разом представників різних християнських течій.

Ще більш радикальнішою виявилася опозиція до п'ятидесятництва в континентальній Європі. Це пояснюється перш за все відсутністю ревайвалістських спалахів, які були характерні для англосаксонського світу XIX ст. й підготували ґрунт для п'ятидесятницького пробудження. Втім, навіть у раціоналістичному контексті Німеччині початку XX ст., був значний пневматологічний потяг. Про це свідчать заголовки статей протестантської періодики: «Дух дихає де хоче», «Новими мовами, дорогі брати», «Добре, пане священику, але є щось краще», «Біль Божа через відсутність повного благословіння П'ятидесятниці», тощо [14, с. 29]. Провідниками ревайвалізму в Німеччині стали євангелісти Р. Торрей та Е. Модерзон. Вони приймали участь в багатолюдних зібраннях в Мюльхаймі, Бланкенбурзі та ін. Втім невдовзі лідери німецького руху пробудження, які своїми публікаціями, конференціями та зібраннями підготували п'ятидесятництво, надали негативні свідчення про хрещених Духом Святим, які стали каталізатором формування євангельської опозиції до п'ятидесятницьких практик в Європі.

15 вересня 1909 р. відомі протестантські служителі Німеччини зібралися в Берліні, щоб визначити своє відношення до п'ятидесятницького руху. На цій нараді була прийнята Берлінська декларація [1], яка жорстко засудила рух хрещених Духом Святим. На думку авторів документу: «Так званий п'ятидесятницький рух походить не згори, а знизу й має багато спільних зі спиритизмом проявів. У ньому задіяні біси, які хитро керуються сатаною... Так звані «обдаровані духом» згодом в багатьох випадках виявлялися одержимими». Описуючи п'ятидесятницьке служіння, автори відмічали, що там «мають місце страшні прояви: падіння, гримаси, трясіння, крики, огидний голосний сміх і т.п. Спосіб передачі таких пророцтв ріднить с повідомлення спиритичних медіумів. У більшості випадків передавачами є жінки» [1].

У тексті декларації вказується, що розвитку руху посприяло «небіблійне вчення про чисте серце». Автори хоча й не згадують про веселянський рух святості, фактично критикують його основні положення вважаючи перфекціоністські акценти передумовою для аморальності та лжевчення. У декларації наскрізно проступає теологічне протистояння між кальвіністично-баптистським підходом до святості та духовних дарувань та веселянсько-п'ятидесятницьким.

Завершують автори декларації пересторогою для усіх протестантів: «Ми не очікуємо нової П'ятидесятниці. Ми очікуємо грядучого Господа. Цим ми просимо усіх наших братів та сестер ради Господа та Його справи, яку сатана бажає зіпсувати: остерігайтеся цього руху! А ті з вас, хто вже потрапив під владу цього духа, хай відречуться й попрохають Бога про прощення та звільнення» [1].

Декларацію підписало 56 лідерів євангельсько-баптистського руху, серед них і М. Корф – один із

засновників євангельського руху в Санкт-Петербурзі, висланий за свою діяльність з Російської імперії в 1884 р.

В цілому Берлінська декларація може бути розглянута як емоційна реакція на поширення п'ятидесятницького руху та поділ громад. У документі відсутній богословський аналіз чи хоча б спроба зваженої оцінки руху. Хоча ранні п'ятидесятницькі практики характеризувалися надмірною емоційністю та спонтанністю, твердження про «демонізованість» хрещених Святим Духом необґрунтовані. Автори відкидаючи п'ятидесятницький досвід й можливість «нової п'ятидесятниці» не пропонують нічого взамін, не викладають власної позиції стосовно духовних дарів.

Берлінську декларацію підтримали не всі очільники євангельського співтовариства Німеччини. А саме, 38 т.зв. «нейтральних» служителів, через категоричність документу, відмовилися його підписувати й не приєдналися ні до п'ятидесятницького руху, ні до авторів документу [14, с. 30].

У відповідь на декларацію, хрещені Святим Духом у 1910 р. на конференції у Вандсбурзі, ухвалили спеціальну заяву підписану 32 п'ятидесятницькими лідерами. В заяві визнавалися помилки руху пов'язані з надмірною екстатичністю зібрань, пихатістю віруючих та схильністю до роз'єднання помісних громад. Автори закликали уникати «приватизації» духовних дарів стверджуючи, що «вирішальним перед Богом є не духовні дари, а життя й ходіння в Дусі». При цьому Вандсбурзька заява регулює пріоритети ранніх п'ятидесятників: «Ми не повинні свій зір скеровувати на дари чи мудрість вище написаного в Писанні, але головним для нас має стати прославлення Христа, преображення в Його образ, вміння смиренно слухати, істинне служіння Богу, спасіння людських душ, підготовка до пришествя Христа» [13, с. 108]. Наприкінці документу автори кличуть не нав'язувати духовні дарування, не використовувати їх як засіб піднесення над іншими й бути відкритими до критики.

Зважена тональність Вандсбурзької заяви вплинула на сприйняття хрещених Святим Духом у Європі. Хоча Євангельський Альянс Німеччини у стосунках з п'ятидесятниками послуговувався здебільшого риторикою Берлінської декларації, більшість представників євангельського руху в інших країнах уникала крайніх оцінок. На це вплинуло й своєрідне «облагодження» п'ятидесятницьких зібрань в дусі Вандсбурзької заяви. Так, в Німеччині найстаріша група п'ятидесятників – Мюльхаймська асоціація (Християнське об'єднання громад Мюльхайм в Рурській області) намагалася поєднати п'ятидесятницький досвід з можливістю залишитися у своїх традиційних деномінаціях і не вчити про інші мови, як зовнішню ознаку хрещення Святим Духом. Таку лінію проводив критикований в Берлінській декларації бувший лютеранський пастор Йонатан Пауль, один з ключових лідерів хрещених Святим Духом. Євангельський Альянс Німеччини приніс свої вибачення за Берлінську декларацію лише в 1996 р.

У 1920–30-х рр. критика п'ятидесятницької практики й руху загалом спадає як в США так і в Європі. Це було пов'язано з певними трансформаціями самих зібрань хрещених Духом Святим на яких більше наголошувалося на місіонерському спрямуванні духов-

ного досвіду та обмежені екзальтованості. Крім цього, активність п'ятидесятницьких громад, їх успіх в місіонерській діяльності та кількісне зростання спонукали інші євангельські деномінації переглянути власне ставлення до п'ятидесятників. Етап критики та невизнання руху поступово змінився терпимістю та встановленням перших контактів, а згодом ближче до середини ХХ ст. й початком співпраці.

Поширення досвіду хрещення Святим Духом з ознакою інших мов у вітчизняному контексті також зустріло потужний спротив представників споріднених течій євангельських християн та баптистів. Якщо рух Євангельських християн в Дусі Апостольським, не мав значного поширення через унітарний ухил у віровченні, то проповідь І. Воронаєва, засновника Союзу християн євангельської віри (ХЄВ), починаючи з 1921 р. мала значний успіх. І. Воронаєв, у минулому – баптист, який перебуваючи в США прийняв п'ятидесятницьке вчення та досвід. Його послідовники на вітчизняних теренах були здебільшого вихідцями з громад євангельських християн та баптистів. Яскраві проповіді, незвичайна практика «моління на мовах» викликала масовий ажіотаж та розколи в середовищі віруючих. Вже в листопаді 1921 р. була утворена перша громада ХЄВ в Одесі, а в 1926 р. виник Всеукраїнський Союз ХЄВ.

У православних віруючих досвід говоріння мовами та деякі інші п'ятидесятницькі практики асоціювалися з досвідом хлістів та духоборів. Водночас сама негативна реакція на поширення п'ятидесятництва у вітчизняному контексті була не від історичних церков чи радянської атеїстичної пропаганди¹, а від євангельських християн та баптистів. Вони терпіли великі втрати через масовий перехід прихожан в євангельські громади. У 1925 р. в журналі «Баптист» було опубліковано статтю С. Белоусова «Трясуство» [2], де п'ятидесятницький досвід порівнювався з практикою хлістовської секти. В журналі «Баптист України» у 1926 р. з'являється розгорнутий матеріал «Дар Святого Духа» [3], в якому досить детально аналізується п'ятидесятницьке вчення та практика. На переконання авторів, молитися про злиття Духа Святого сьогодні немає сенсу, бо це прохання було доречним для часу першоапостольської церкви. При цьому «...чудеса й ознаки є характерними ознаками епохи заснування церкви, але як тільки Божі цілі досягнуті, чудеса, ознаки й дари припиняються». Звідси, у статті робиться висновок: «...все що прагнуть відтворити т.зв. п'ятидесятники, по одностайному судженню багатьох серйозних та досвідчених братів, які ґрунтовно дослідили пророкування та інші дивні явища цієї течії, не є від Бога. Не Дух Христовий породжує ці явища, тому ми вважаємо нашим обов'язком на основі Слова Божого та досвіду, самим рішучим чином відділитися від цих нетверезих та мрійливих вчень й застерігаємо від них віруючих» [3, с. 8].

Одну з реакцій на поширення п'ятидесятницького досвіду знаходимо у відомого євангельського богослова початку ХХ ст. І. Каргеля [8]. В «доп'ятидесятницьку»

епоху його публікації про Духа Святого стали каталізатором початку п'ятидесятництва. Як пише М. Каретнікова: «Каргель – саме та людина, яка й повинна була писати про п'ятидесятників, тому що в християнських колах і в нашій країні, і за кордоном, його вважали п'ятидесятником, у нього було багато спільного з ними, а саме – підвищена духовна активність» [5, с. 5]. В 1920–ті рр. І. Каргель написав роботу «Злиття Духа Святого й п'ятидесятницький рух». Вважаючи п'ятидесятництво духовною оманою, І. Каргель визнає уразливість євангельських християн і баптистів в тому, що вони не мають ясного вчення про Духа Святого й непослідовні в духовній практиці християнського життя: «Саме недолік повноти Духа Святого робить можливим в наш час таке сумне плотське життя, та, з іншого боку, те, що зараз бігають за тими, хто обіцяє Духа Святого і чого всім справді бракує» [4, с. 43]. На думку І. Каргеля, п'ятидесятницькі молитви й богослужіння часто мають непристойну форму: «Ті дікі прийоми, які ми бачимо у п'ятидесятників та які вони приписують Духу Святому – просто огидні» [Там само]. Автор вважає, що п'ятидесятницький рух з самого початку був націлений не на благовістя, а на тих, хто не був стверджений в істині в існуючих церквах. Тому для усіх християн критерієм оцінки духовних рухів має стати Писання, а справжня дія Святого Духа не може руйнувати громади [6, с. 195]. Думка І. Каргеля була авторитетною для вітчизняного євангельського співтовариства, але зупинити поширення п'ятидесятницького досвіду євангельському та баптистському середовищі його позиція не могла.

Необхідно відмітити, що для впорядкування духовних практик та ослаблення негативного резонансу у споріднених течіях, І. Воронаєв запровадив два види зібрань церкви: відкриті, де невіруючих кликали до покаяння (що відбувалися здебільшого щонеділі зранку), а також молитовні, призначені для членів громади, де практикувалася гласолалія й пророкування. На думку Т. Нікольської, І. Воронаєв перейняв такий формат у відомих для нього європейських та американських п'ятидесятників [9, с. 173], хоча подібний розподіл зібрань на дві категорії (своєрідний протестантський варіант літургії оглашених і вірних) був раніше характерний й для євангельських християн та баптистів. Крім цього, для того щоб відмежуватися від маргінальних екстатичних груп хрещених Святим Духом, які не хотіли об'єднання з Союзом ХЄВ, Другий Одеський обласний з'їзд християн євангельської віри (1925 р.) прийняв спеціальну резолюцію про поведінку на зібраннях: «Ми християни євангельської віри маємо строго дотримуватися на молитовних зібраннях належного порядку... Не повинні допускати на зібраннях різкого крику та шуму, що може порушити громадську тишину та спокій» [12, с. 87]. В подальшому І. Воронаєв розробив для громад ХЄВ систему правил та постанов, які зміцнювали дисципліну й обмежували самостійні дії. У вступній статті першого номеру журналу «Євангеліст» він писав: «Також будемо всіма силами допомагати духовному зростанню наших громад та груп, ... наводячи в громадах належний порядок й навчаючи членів церкви церковної дисципліни, передбаченої Словом Божим, щоб в ній було все чинно та благопристойно» [10, с. 1].

Ці рішення керівництва впорядкували п'ятидесятницькі практики під час зібрань тим самим

¹ Радянська антирелігійна пропаганда 1920–х рр. використовувала проти п'ятидесятників в основному ті ж звинувачення, що і проти інших протестантських течій (поширення «релігійного дурману», висування на керівні посади представників «чужих класів», «зв'язок з американськими контрреволюційними центрами»).

частково нівелюючи критику хрещених Духом Святим євангельськими християнами та баптистами. Наступна епоха гонін на довгий час позбавила євангельські течії природного розвитку обумовивши їх виживання в підпіллі.

Отож, вітчизняні п'ятидесятники на ранньому етапі своєї історії, так само як і їх закордонні одновітці, були категорично не сприйняті представниками споріднених течій через теологічні відмінності, а ще більше через специфічні прояви духовного досвіду. Однак час «екстатичної ейфорії» в п'ятидесятницьких колах тривав декілька років й невдовзі очільники груп хрещених Святим Духом взялися до впорядкування п'ятидесятницьких зібрань та облагородження духовних практик. Останній факт сприяв зміні відношення євангельського співтовариства до п'ятидесятницьких церков. Хоча й нині п'ятидесятницькі зібрання мають окремі специфічні прояви, однак вони здебільшого не заважають налагодженню конструктивних стосунків в євангельському середовищі як за кордоном, так і в Україні.

Список використаних джерел

1. Берлинская декларация. – Режим доступа: <http://www.rusbaptist.stunda.org/dop/berlin.htm>.
2. Белоусов С. Трясуство // Баптист. – 1925. – №2. – С.17–21.
3. Дар Святого Духа // Баптист Украины. Духовно–нравственный журнал. – 1926. – №4. – С.1–8.
4. Каргель И. Излияние Духа Святого и пятидесятническое движение // Альманах по истории русского баптизма. – 2004. – №3. – С.13–72.
5. Каретникова М. С. Разделение и исцеление // Альманах по истории русского баптизма. – 2004. – №3. – С.3–12.
6. Макаренко И. Учение И. В. Каргеля о Святом Духе // Дух Святой: история, богословие, практика / ред. Аликин В., Карякина М. – СПб.: Санкт–Петербургский Христианский Университет, 2016. – С.187–198.
7. Макрат А. Небезпечна ідея християнства. Протестантська революція: історія від шістнадцятого до двадцять першого століття / Алістер Макрат. – Пер. з англ. Олексія Панича. – К.: Дух і Літера, 2017. – 656 с.
8. Николс Г. Л. Каргель: развитие русской евангельской духовности. Изучение жизни и творчества Ивана Вениаминовича Каргеля (1849–1937): научное исследование / Грегори Л. Николс; [пер.: Н. Рыбальченко]. – Санкт–Петербург: Библия для всех, 2015. – 396 с.
9. Никольская Т. У истоков формирования пятидесятнических собраний // Богословские размышления. – 2011. – С.169–177.
10. От редакции // Евангелист. Духовно–нравственный журнал. – 1928. – №1. – 1 с.
11. Робек С. Азуза–стрит: миссия и пробуждение / Сесил Робек. – Александрия: Ездра, 2011. – 464 с.
12. Усач Н., Ткаченко В. Выбор пути. К истории пятидесятнического движения. Кн.2. – Винница: «Слово христианина», 2009. – 448 с.
13. Франчук В. Просила Россия дождя у Господа: В 3–х т. / В. Франчук. – К.: Свитанкова зоря, 2001. – Т.1. – 648 с.
14. Цопфи Я. «...на всякую плоть!». История и задачи пятидесятнического движения. – Германия: AVC. Б.г. – 184 с.
15. Hollenweger W. J. Pentecostals and the Charismatic Movement / Walter J. Hollenweger // The Study of Spirituality, ed. Cheslyn Jones et al. – Oxford: Oxford University Press, 1986. – P.549–554.

References

1. Berlinskaja deklaracija. – Rezhim dostupa: <http://www.rusbaptist.stunda.org/dop/berlin.htm>.
2. Bjelousov S. Trjasustvo // Baptyst. – 1925. – №2. – S.17–21.
3. Dar Svjatogo Duha // Baptist Ukrainy. Duhovno–nравstvennyj zhurnal. – 1926. – №4. – S.1–8.
4. Kargel' I. Izlijanie Duha Svjatogo i pjatidesjatnicheskoe dvizhenie // Al'manah po istorii russkogo baptizma. – 2004. – №3. – S.13–72.

5. Karetnikova M. S. Razdelenie i iscelenie // Al'manah po istorii russkogo baptizma. – 2004. – №3. – S.3–12.
6. Makarenko I. Uchenie I. V. Kargelja o Svjatome Duhu // Duh Svjatoy: istorija, bogoslovie, praktika / red. Alikin V., Karjakina M. – SPb.: Sankt–Peterburgskij Hristianskij Universitet, 2016. – S.187–198.
7. Makg'rat A. Nebezpečna ideja hrystijanstva. Protestants'ka revolucija: istorija vid shistnadcatjato do dvadcatj' pershogo stollitja / Alistar Makg'rat. – Per. z angl. Oleksija Panycha. – K.: Duh i Litera, 2017. – 656 s.
8. Nikols G. L. Kargel': razvitie russkoj evangel'skoj duhovnosti. Izuchenie zhizni i tvorcestva Ivana Veniaminoviča Kargelja (1849–1937): nauchnoe issledovanie / Gregori L. Nikols; [per.: N. Rybal'chenko]. – Sankt–Peterburg: Biblija dlja vseh, 2015. – 396 s.
9. Nikol'skaja T. U istokov formirovanija pjatidesjatnicheskikh sobranij // Bogoslovskie razmyshlenija. – 2011. – S.169–177.
10. Ot redakcii // Evangelist. Duhovno–nравstvennyj zhurnal. – 1928. – №1. – 1 s.
11. Robek S. Azuza–strit: missija i probuzhdenie / Sasil Robek. – Aleksandrija: Ezdra, 2011. – 464 s.
12. Usach N., Tkachenko V. Vybory puti. K istorii pjatidesjatnicheskogo dvizhenija. Kn.2. – Vinnica: «Slovo hristianina», 2009. – 448 s.
13. Franchuk V. Prosila Rossija dozhdja u Gospoda: V 3–h t. / V. Franchuk. – K.: Svitankova zorja, 2001. – T.I. – 648 s.
14. Coptfi Ja. «...na vsjakuju plot'!». Istorija i zadachi pjatidesjatnicheskogo dvizhenija. – Germanija: AVC. B.g. – 184 s.
15. Hollenweger W. J. Pentecostals and the Charismatic Movement / Walter J. Hollenweger // The Study of Spirituality, ed. Cheslyn Jones et al. – Oxford: Oxford University Press, 1986. – P.549–554.

Mokienko M., senior researcher at the Center for Religion Studies of the National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), mokienko9@gmail.com

Early Pentecostal experience: the reaction of related currents

The article analyzes the main features of the reaction of Christians of the historical and Protestant churches to the emergence of the Pentecostal movement. It has been proved that the initial negative reaction with time changed with some openness and even apology for the initial sharp criticism. It was found that for Pentecostal, negative criticism was unexpected, since the peculiarities of the spirituality of Pentecost were rooted in the Wesley's movement of holiness. In the Russian Protestant environment, Pentecostal spirituality had its predecessors in the face of Ivan Kargel, who, however, made a sharp critique of the movement. Polemic flames of the Baptists led to an artificial decline in pneumatology, the consequences of which have not been overcome by this time. The influence of the spirituality of the postmodern age contributes to the acquisition of charismatic features by all Protestantism, since intensive subjective mystical experience is cultivated, emphasis is placed on verbal direct communication, denied the significance of the theoretical and symbolic knowledge of God, approving of spontaneous worship of God, emphasizes the need to distancing the person and community from secular life, valued experience of prophecy from God.

Keywords: Pentecostal movement, identity, modern theology, mission, ecclesiology, spirituality.

* * *

УДК 141.7

Маевская Л. Б.,
кандидат исторических наук
(Украина, Киев), fat-agma@yandex.ru

БАЯН ИБН САМАН И СЕКТЫ, КОТОРЫМ ПОЛОЖИЛО НАЧАЛО ЕГО УЧЕНИЕ

Наше исследование посвящено изучению взглядов Баяна ибн Самана и некоторых его учеников. Актуальность изучаемой темы заключается в том, что его ученики положили начало большому количеству сект и его некоторые антропоморфистские воззрения легли в основу учения Ибн Таймии и современного ваххабизма. К сожалению, в настоящее время имеется довольно мало сведений, об учении Баяна ибн Самана. Но нам удалось найти информацию, изучить и обобщить некоторые его взгляды. Ученик Баяна ибн Самана Аль-Джаад ибн Дирхам, стал основателем секты джаабитов, а его ученик Джахм ибн Сафван основал секту джахмитов. Особенностью учения